

Tunceli-Çemişgezek- Doğan Köyü Halı Dokuma Örnekleri (*)

Eylem GÜZEL (**)

Mehmet KULAZ (***)

Öz: Toplumda yüzyıllardır büyük bir çeşitlilik içinde yer bulan geleneksel el sanatları arasında en önemli grubu dokumalar oluşturmaktadır. Dokumalar, toplumun dış etkenlere karşı korunma gereksinimi ile doğmuş olmakla birlikte, zamanın kendisine yüklediği sanatsal ve kültürel bir ifade de taşımaktadır. Anadolu, dokuma sanatı açısından zengin bir coğrafyadır. Her yörede, özgün ve bazen de Anadolu'nun ortak özellikleriyle karşımıza çıkan dokuma sanatı, pek çok açıdan büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Dokuma konusunda zengin örneklerle sahip kentlerden biri de Tunceli'dir. Özellikle Şavak Aşiretinin yoğun olarak yaşadığı köylerde halı ve diğer dokuma türleri teknik ve estetik açıdan hayli gelişkindir. Bu köylerden biri olan Çemişgezek İlçesi'ne bağlı Doğan Köyünde yapmış olduğumuz incelemeler sonrasında elde edilen halı örneklerinin, ihtiyaçlar neticesinde sedir, yan, taban ve yastık yüzü gibi değişik formlarda dokunduğu görülmüştür. Halıların genelinde kompozisyon olarak göllü/göllü halı olarak düzenleme yapılmış ve bu göller, çok kollu yıldız, kanat desenli, sekizgen madalyonlu, akrep ve ejder motifleriyle zenginleştirilmiştir. Yörede görülen bu örnekler konar-göçer kültürünün son örnekleri olarak değerlendirilebilir. Gelişen sanayi ile birlikte değişen yaşam koşulları bu kültürün artık yok olmayla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Yöreyle ait ürünlerin incelenmesi, yazılması ve gelecekte tekrar ele alınması için belgelenmesi, kültürel yok oluşun engellenmesi adına yapılacak olan çalışmalar, geleneksel el sanatlarımızın geleceği açısından ivedilikle üzerinde durulması gereken konulardır.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, halı, dokuma, motif, el sanatları

Tunceli-Cemisgezek- Dogan Village Carpet Weaving Samples

Abstract: Weaving makes up the most important group among traditional craftwork that finds a place among a great variety in the society for centuries. Although weaving was born with the requirement to protect the society against external effects, it has an artistic and cultural expression attached to it with time as well. Anatolia is a geographical location having important examples in weaving matter. Weaving art, coming forward with a unique and sometimes integrative understanding in each region, has rich samples. One of the cities having rich examples in weaving is Tunceli City. Carpet and other weaving examples show

*)Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenen "Tunceli El Sanatları (2013-GS-B052)" adlı proje kapsamında yapılmıştır. Katkılarından dolayı YYÜ- Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

**)Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü (e-posta: eyl2@hotmail.com)

***)Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, (e-posta: mkulaz@yyu.edu.tr)

diversity in the villages where Savak Tribe lives densely and continues its presence in the city. It is observed that carpet samples, which were obtained as a result of the examinations made in one of these villages, Dogan Village of Çemişgezek County, were weaved in various forms such as sofa, side, base and pillowcase. Arrangements were made as laky carpet, a composition of the carpet in general, and these laky carpets were enriched with the multi armed star, wing pattern, octagonal medallion, and scorpion and dragon motifs. These examples seen in the region can be evaluated as the last samples of migrant-settler culture. Living conditions, changing in parallel to the developing industry, have caused this culture to face vanishing. Studies to be made for the examination and writing of the products belonging to the region and their documentation to handle them again in the future are the issues to be focused on swiftly for the future of our traditional craftwork.

Keywords: Tunceli, carpet, weaving, motif, craftwork

Makale Geliş Tarihi: 27.01.2016

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2016

I. Giriş

Eskiçağlardan günümüze kadar insanoğlu ihtiyaçlarını gidermek, yaşamını kolaylaştırabilmek ve hayatına estetik değer katabilmek için doğadaki malzemelerden yararlanarak çeşitli ürünler yapmıştır.

Dokumalar bunların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Dokumacılığın, insanların soğuktan ve diğer dış etkenlerden korunmak için örtünme ihtiyaçlarından kaynaklı olarak geliştiği görülmektedir. Nitekim dokumacılığın daha çok hayvancılığın yaygın olduğu soğuk iklime sahip coğrafyalarda görüldüğü bilinmektedir. İhtiyaçtan dolayı yapılan bu ürünler aynı zamanda toplumların kültürlerini geleceğe taşımakta önemli bir görev üstlenmişlerdir.

Dokumacılık konusunda Anadolu'da dikkat çeken kentlerden biri Tunceli ilidir. Kentin soğuk iklimi ve geçim kaynağının hayvancılığa dayalı olması, geleneksel kalın dokumaların nitelik ve nicelik olarak ön plana çıkmasına yol açmıştır. Malzeme olarak Koyun yününün kullanıldığı havlı ve havsız dokuma örnekleriyle dikkat çeken kentte, halı, kilim, cicim, sumak ve zili gibi farklı tekniklere sahip çok sayıda ürünün yapıldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde halılar önemli bir yer tutmaktadır.

Halı, yere sermek, örtü ve süs eşyası olarak kullanılmak üzere hazırlanmış düğümlü ve havlı dokumadır (Deniz, 1985:18). Kaynaklara göre düğümlü halıların ana vatanının Orta Asya olduğu bilinmektedir (Kırzioğlu, t.y.:2; Deniz, 2005:79). Geleneksel Türk el sanatlarında önemli bir yere sahip olan halıcılık, bu önemini Tunceli ili özelinde de sürdürmüştür.

II. Tunceli-Çemişgezek- Doğan Köyü Halı Dokuma Örnekleri

Tunceli'de halı dokumacılığı söz konusu edildiğinde, akla ilk gelen Şavak aşiretidir. Gerçekten de bu aşiret dokumaları ile ün yapmıştır. Şavaklar, Doğu Anadolu Bölgesinde,

Tunceli İlinin Pertek ve Çemişgezek ilçeleri arasında kalan ve Şavak yöresi olarak adlandırılan alanda yaşayan yarı konar-göçer bir aşirettir (Kutlu,1987:10; Aksoy, 2011:1-2). Kış aylarını köylerinde, yaz mevsimini ise Ovacık (Tunceli), Munzur Dağları (Tunceli-Erzincan) ve Pülümür (Tunceli)'deki, yayla gurupları olarak adlandırabileceğimiz yöre yaylalarında geçirmektedir (Kutlu,1987: 62-63).

Söz konusu ilin Çemişgezek İlçesi'nde Şavak köyleri olarak bilinen Yemişdere (Devdirej)- Doğan- Payamdüzü (Sinsor)- Sarıbalta (Komer)- Bölmebölen (Noronik) adında birkaç köy yer almaktadır (Kutlu,1987: 10-11; Aksoy, 2011:1-3). Bunlardan biri olan Doğan Köyü'nde yapılan araştırmalarda tespit edilen halı örnekleri, yöredeki halı dokumacılığı hakkında genel bir fikir vermesi açısından önemlidir. Çalışma kapsamında Doğan Köyü'nde Şavak aşiretine mensup kişilerce yapılmış olan yedi halı örneği, katalog düzeni içerisinde yöresel özelliklerine göre tanıtarak, Anadolu'nun diğer yöreleriyle olan benzerlikleri vurgulanmaya çalışılmıştır.

Yörede, Gördes düğümünün kullanıldığı halıların dokunmasında kullanılan tezgâh tipi, basit yer tezgâhıdır. Dokumalarda kullanılan malzeme ise yündür. Yün, yayla döneminde koyun ve kuzuların kırılması ile elde edilir. Bu kırım işlemleri sıcakların başlangıcında ve bitkilerin dikenli tohumlarının yünlere yapışmadığı dönemde, çoğunlukla Haziran ve Temmuz aylarında yapılmaktadır. Kırım sonunda elde edilen yünler, çeşitli işlemlerden geçirilerek dokumada kullanılacak hale getirilir. Yünler önce yıkanıp temizlenir, ardından yün tarağı ile taranıp ip haline getirmek için teşi (iğ) ile eğirme işlemi yapılır. Hazırlanan bu iplikler, daha sonra, yörede bulunan kök boya (run), soğan kabuğu, böğürtlen kökü, ceviz kabuğu gibi bitkilerden elde edilen bitkisel boyalarla renklendirilir.

Halı örneklerinin tamamı birbiriyle benzerlik gösteren motif ve kompozisyonlara sahiptir. Yörede tespit edilen halıların yaygı dışında heybe, yastık yüzü gibi amaçlarla da kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekler günümüzde artık dokunmadığı için halı dokumacılığının yörede ölmüş bir sanat dalı olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu nedenle ilgili el sanatları dalının tekrar canlandırılması, yörenin kültürel mirasının korunması açısından önem taşımaktadır.

İncelemiş olduğumuz örnekler ve özellikleri şöyledir:

Örnek no: 1

Adı	:Sekizgen Göllü/ Göllü (Madalyonlu) halı
Dokuma tekniği	:Gördes Düğümü
Malzeme	:Yün- Bitkisel boya
Ölçüleri	:123 x 360 cm
Dokuyan kişi	:Nurgül Çelebi
Dokunduğu yer	:Doğan Köyü - Çemişgezek- Tunceli
İnceleme tarihi	:10.07.2014

Tanım: 123x360 cm ölçülerindeki sedir (makat) halısı, Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur. Halının yapımında yün malzeme kullanılmış olup iplikler bitkisel boyalarla renklendirilmiştir. Dokumada siyah, beyaz, yeşil, kırmızı, pembe, gri, sarı ve

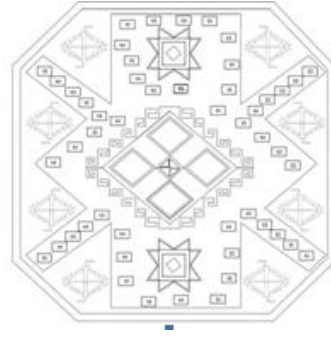
devetüyü renkleri kullanılmıştır. Örnek, yörede göllü/ göllü halı olarak tanımlanmaktadır (Res.1,Çiz.1-3).

Halının kırmızı zemini birbirlerinden bordürlerle ayrılan beyaz renkli dört adet kanatlı motifli sekizgen göl (madalyon) ile bezenmiştir (Kırzioğlu, t.y.: 66-67). Göllerin içi yıldız, göz, eli belinde, akrep ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Gölün çevresinde ise gece gündüz motifleri/ aşk birleşim/ yin-yang motifleri yer almaktadır.

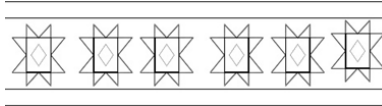
Halının tek bordürü beyaz zemin üzerine farklı renklerle dokunmuş yıldız motiflerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda bordürü çevreleyen sedefte, sıçandışi göze çarpar. Halının kısa kenarı örgülü saçaklarla son bulur.

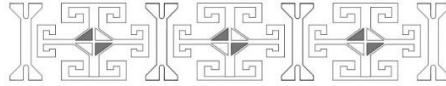
Resim 1. Sekizgen Göllü halı (madalyon)

Çizim 1. Kanatlı motifli sekizgen göl

Çizim 2. Yıldız motifli dış bordür

Çizim 3. Koçboynuzlu bordür

Örnek no: 2

Adı	:Yıldızlı/Boynuzlu Göllü/ Göllü halı
Dokuma tekniği	:Gördes Düğümü
Malzeme	:Yün- Bitkisel Boya
Ölçüleri	:94 x 346 cm
Dokuyan kişi	:Nurgül Çelebi
Dokunduğu yer	:Doğan Köyü- Çemişgezek-Tunceli
İnceleme tarihi	:10.07.2014

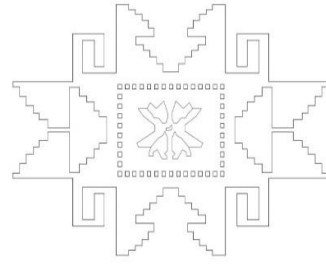
Tanım: 94x346 cm ölçülerindeki yolluk, Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur. Halının yapımında yün malzeme kullanılmıştır. İplikler, bitkisel boyalarla renklendirilmiştir (Res. 2 -Çiz. 4-5). Dokumada siyah, lacivert, beyaz, yeşil, bordo, pembe, gri, sarı ve devetüyü renkleri kullanılmıştır.

Halının bordo zemini, üç adet dış hatları beyaz renkli koçboynuzu ve ejder ayakları ile belirlenen altıgenle dolgulanmıştır. Bu altıgenler yörede, **Göle hustu/göle hust (boynuzlu göl)** olarak adlandırılmaktadır. Göllerin ortasında sekiz kollu yıldız motifi yer alır. Göllerin kenar boşluklarında stilize karanfil çiçeği yer almaktadır.

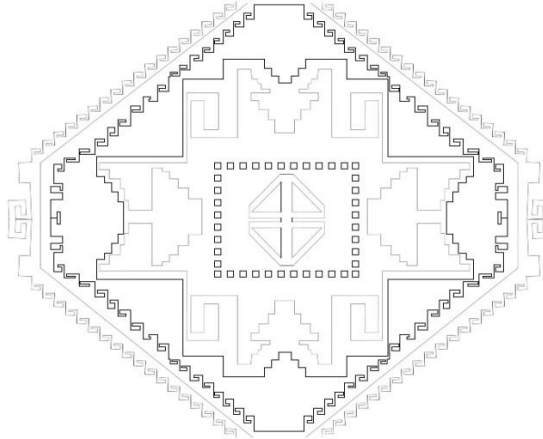
Halının zeminini tek bordür kuşağı çevrelemektedir. Bordürün içi suyolu motifi ile bezenmiştir. Dokuma kenarları saçaklarla sonlandırılmıştır. Saçaklar örgülüdür.

Resim 2. Yıldızlı Göllü halı motifi

Çizim 4. Sekiz kollu yıldız

Çizim 5. Sekiz kollu yıldız motifi

Örnek no: 3

Adı	:Göllü / Göllü Halı
Dokuma tekniği	:Gördes Düğümü
Malzeme	:Yün- Bitkisel boya
İşlevi	:Yer yaygısı
Ölçüleri	:113 x 263 cm
Dokuyan kişi	:Sabriye Erdoğan
Dokunduğu yer	:Doğan Köy- Çemişgezek-Tunceli
İnceleme tarihi	:12.07.2014

Tanım : 113x236 cm ölçülerindeki halı, Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur. Halının yapımında yün malzeme kullanılmıştır. İplikler bitkisel boyalarla renklendirilmiştir (Res. 3-4, Çiz. 6). Dokumada bordo, lacivert, beyaz, yeşil, sarı ve devetüyü renkleri kullanılmıştır.

Taban halısı olarak dokunan halı, madalyonlu halılar grubuna girmektedir. Bu tür halılara yörede Göllü Halı (madalyonlu) denmektedir. Halının bordo zemini bereket motifi ile süslenmiştir. Bu motifin tam merkezinde, yörede **gule (gül)** olarak adlandırılan orta gül motifi kullanılmıştır. Yanlarda kalan boşluklar çiçek bukağı ve yıldız motifleriyle dolgulanmıştır (Res. 5).

Halı ortada daha geniş olmak üzere farklı zemin renklerine sahip üç bordürle çevrelenmiştir. Kompozisyon, bordürlerde farklı biçimlerde koçboynuzu motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Saçaklarla sonlandırılan halının saçakları örgüldür.

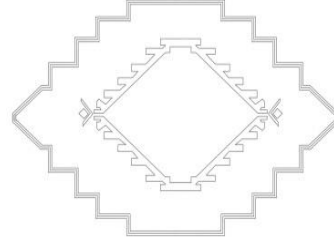
Resim 3. Göllü/ Göllü halı

Resim 4. Bereket motifi

Resim 5. Orta gül motifi

Çizim 6. Orta gül motifi

Örnek no: 4

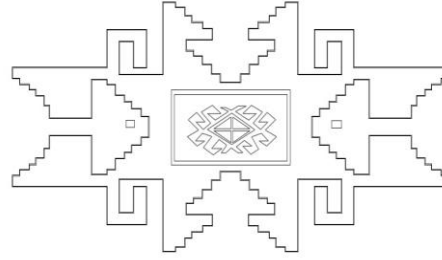
Adı	:Yıldızlı Göllü/Göllü Halı
Dokuma tekniği	:Gördes Dügüm Tekniği
Malzeme	:Yün- Bitkisel Boya
Ölçüleri	:100 x 236 cm
Dokuyan kişi	:Nurgül Çelebi
Dokunduğu yer	:Doğan Köyü - Çemişgezek- Tunceli
İnceleme tarihi	:10.07.2014

Tanım: 100x236 cm ölçülerindeki yan halısı, Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur. Halıda yün malzeme kullanılmıştır. İplikler bitkisel boyalarla renklendirilmiştir (Res. 6, Çiz. 7-8). Halının kırmızı zemini beş adet sekiz kollu yıldızlı göl ile dolgulanmıştır. Yörede Yıldızlı Göllü olarak isimlendirilen bu motifler farklı renklerle işlenerek dokuma hareketlendirilmiştir. Aralarda kalan boşluklara dolgu olarak, merkezinde göz / yin- yang motifi bulunan akrepler yerleştirilmiştir (Çiz.9). Halının beyaz zeminli bordüründe farklı renkli yıldız motifleri yer almaktadır. Halının saçakları örgülüdür.

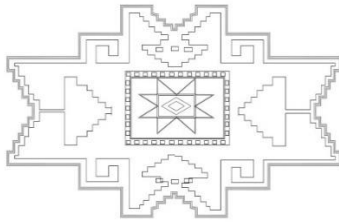
Dokumada siyah, lacivert, beyaz, yeşil, bordo, pembe, gri ve sarı renkleri kullanılmıştır.

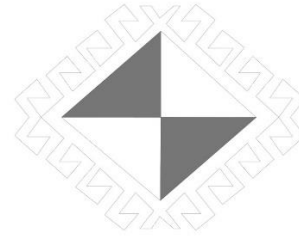
Resim 6. Yıldızlı Göllü/Göllü Halı

Çizim 7 . Sekiz kollu yıldız motifi

Çizim 8. Sekiz kollu yıldız motifi

Çizim 9. Akrep motifi

Örnek no: 5

Adı	:Şahmeran Figürlü Duvar Halısı
Dokuma tekniği	:Halı- Gördes Dügümü
Malzeme	:Yün- Bitkisel Boya
Ölçüleri	:50 x 85 cm
Dokuyan kişi	:Elif Erdoğan
Dokunduğu yer	:Doğan Köy- Çemişgezek- Tunceli
İnceleme tarihi	:12.07.2014

Tanım: 50x85 cm ebatlarındaki duvar halısı, Gördes Dügüm tekniği ile dokunmuştur. Halıda malzeme olarak yün kullanılmış, renkler bitkisel boyadan elde edilmiştir. Dokumada beyaz, bordo, gri, turuncu ve soğan kabuğu renkleri görülmektedir (Res.7).

Halının bordo zemini üzerine bölgede çok fazla örneğine rastladığımız Şahmeran figürüne yer verilmiştir. Aralarda kalan boşluk alanlar ise koçboynuzu ve gül motifleri ile dolgulanmıştır. Örneğin etrafı beyaz zeminli bir bordürle çevrelenmiştir. Bordürün içinde de suyolu motifleri yer almaktadır. Halının alt uzun kenarı farklı renklere sahip püsküllerle süslenmiştir.

Resim 7. Şahmeran Figürlü Duvar Halısı, 50 x 85 cm., (Doğan Köy- Çemişgezek-Tunceli)

Örnek no: 6

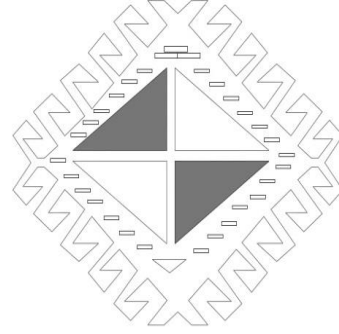
Adı	:Halı Yastık
Dokuma tekniği	:Gördes Dügümü
Malzeme	:Yün - Bitkisel Boya
Ölçüleri	:36 x 80 cm
Dokuyan kişi	:Sabriye Erdoğan
Dokunduğu yer	:Doğan Köy- Çemişgezek-Tunceli
İnceleme tarihi	:12.07.2014

Tanım: 36 x 80 cm ölçülerindeki halı yastık, Gördes düğüm tekniği kullanılarak dokunmuştur. Bitkisel boyalar ile elde edilen ipliklerle dokunan halının yapımında yün malzeme kullanılmıştır. Dokumada siyah, beyaz, turuncu ve yeşil renklere yer verilmiştir. (Res.8- Çiz. 10-12). Halının arka yüzü ise bez ayağı tekniği ile dokunmuştur.

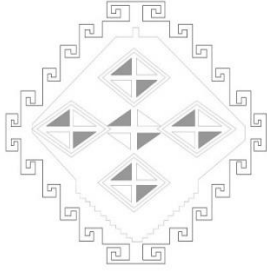
Bordo zemin peşe peşe üç tane göl (göl) motifi ile dolgulanmıştır. Baklava dilimi şeklinde düzenlenmiş olan göl motiflerinden ortadaki akrep motifi, diğer ikisi ise çengel/kanca/nik veya ejder ayakları ile çevrelenmiş madalyonlar şeklindedir. Göl motiflerinin içinde patlıcan moru, taba, sarı, kiremit renklerden oluşan dörtlü yin-yang/aşk birleşim motifleri yer almaktadır. Zemini çevreleyen tek sıra bordür, çengel/nik motifleri ile bezenmiştir. Yastığın arka yüzü sade tutulmuştur.

Resim 8. Halı Yastık Örneği

Çizim 10. Akrep motifi

Çizim 11. Ejder ayaklı ve koçboynuzlu göl
suyolu

Çizim 12. Ejder/nik/çengel ile dolgulı

Örnek no: 7

Adı	:Halı Yastık
Dokuma tekniği	:Gördes Düğümü
Malzeme	:Yün- Bitkisel Boya
Ölçüleri	:46 x 91 cm
Dokuyan kişi	:Elif Erdoğan
Dokunduğu yer	:Doğan Köy- Çemişgezek- Tunceli
İnceleme tarihi	:12.07.2014

Tanım: 46 x 91 cm ölçülerindeki halı yastık, Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur. Yün malzemenin kullanıldığı örnekte, iplikler bitkisel boyalar kullanılarak renklendirilmiştir. Dokumada siyah, beyaz, bordo, sarı, pembe, turuncu ve yeşil renkleri kullanılmıştır. (Res. 9-10, Çiz. 13). Bordo zemin yörede göl olarak bilinen ana motif ile dolgulanmıştır. Kontörleri stilize ejder ve koçbaşı şeklinde düzenlenen gölün içi saç bağı, göz ve akrep motifleri ile bezenmiştir. Dokumanın etrafı bordür şeklinde kare içinde ve farklı renklerde nazar/göz motifi ile zenginleştirilmiştir.

Resim 9. Halı yastık

Resim 10. Halı yastık, detay

Çizim 13. Akrep motif.

II. Değerlendirme ve Sonuç

Engelibeli bir coğrafya ve karasal bir iklime sahip olan Tunceli’de temel geçim kaynağı hayvancılık olduğu için yörede dokuma sanatı gelişme imkânı bulabilmiştir. Farklı örneklerle karşımıza çıkan dokumalarda, halı ve kilim, cacım, zuli ve sumak gibi çeşitler ağırlıktadır. Bu dokuma örnekleri, Tunceli’nin genelinde görülmesine rağmen yarı konar-göçer yaşam tarzına sahip Şavak Aşireti’ne mensup köylerde daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu köylerden biri de Çemişgezek İlçesi’ne bağlı Doğan Köyü’dür.

Bu çalışmada Çemişgezek İlçesi Doğan Köyü’nde tespit edilen toplam yedi örnekten oluşan halı örnekleri incelenmiştir. Halıların çözgü ve atkı iplikleri, Haziran ve Temmuz aylarında yapılan kırkım işlemi sonrasında elde edilen yünlerin teşi (iğ) kullanılarak eğrilmesi sonucunda elde edilmektedir. Bu iplikler bitkisel boyalarla renklendirilmiştir. Çözgü iplikleri daha çok doğal rengiyle, natürel olarak kullanılmıştır. Halı örnekleri

köylülerin kendi imkânlarıyla oluşturdukları basit yer tezgâhlarında dokunmuştur. İncelenen halı örneklerinin tamamında Gördes düğüm tekniği kullanılmıştır.

Örnekler; yan halısı, sedir halısı, taban halısı, yastık yüzü ve duvar halısı olarak farklı amaçlarla dokunmuştur. Ölçüleri, kullanım yerleri ve ihtiyaca göre değişiklik göstermektedir. Daha çok yan halı ve sedir (makat) halısı örneklerinin yapıldığı görülmektedir. Büyük boyutlu taban halılarının sayısı daha azdır.

Halılarda genel olarak zemin, yörede göl olarak adlandırılan madalyonlu bir kompozisyon düzenine sahiptir. Bu madalyonlar zemine ana motif olarak yerleştirilmiş, aralarda kalan boşluklara da dolgu olarak akrep, yin- yang, göz/nazar, koçbaşı gibi Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaygın olarak gördüğümüz motifler yerleştirilmiştir. Çoğu zaman farklı renklerle işlenen ve böylece dokumayı hareketlendirilen ana motifler, bazı örneklerde çok kollu yıldız, bazı örneklerde dış hatları stilize ejder ayakları/niklerle belirlenmiş ve yörede göle hustu (boynuzlu göl) olarak isimlendirilen formdadır. Örneklerin ölçülerine göre bu madalyonların sayısı değişebilmektedir. Bazı örneklerde zemin, sayıları 3 veya 5 arasında değişen madalyonlarla, bazı örneklerde ise tek madalyonla dolgulanmıştır.

Bordür, duvar halısı hariç bütün örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle örneklerde tek bordür kullanılmış ve bordürün zemin rengi ile halının zemin rengi birbirinden farklı olarak işlenmiştir. Aynı şekilde zemin ile bordür motifleri de farklı renklerle işlenerek dokumalarda hareketlilik sağlanmıştır. Bordür zemininde yıldız, çengel/nik, göz, suyolu ve bitkisel motifler işlenmiştir.

Gerek kompozisyon gerekse motif olarak bu örneklerin benzerlerini Anadolu'nun birçok yöresinde bulmak mümkündür.

Örnek no: 1.'de görülen Göllü halı/ kanat desenli, sekizgen madalyonlu (göllü) halının benzerlerini Anadolu'nun Çanakkale gibi Batı (Res. 10) (Deniz, 2000: 259, Res. 13) ve Adıyaman gibi Doğu bölgelerindeki halı örneklerinde görmek mümkündür (Kurzioğlu, t.y.: 66, Res. 42). Halılar, gerek kompozisyon gerekse kompozisyonu oluşturan motifler açısından benzerlik göstermektedir.

Resim 10. Elekli Halı, Ahmetçeler Köyü, Ayvacık (Çanakkale), (Deniz, 2000: Res. 13)

Yörede karşımıza çıkan halı gruplarından biri de yıldızlı halılardır. Örnek no: 2 ve Örnek no: 6'da görmüş olduğumuz yıldızlı halı örnekleri ile Uşak yıldız madalyonlu halılar (Res. 11); (Yetkin, 1991: 158, Lev. 51) ve Kars yöresine ait yıldızlı halı örnekleri, renk ve kompozisyon olarak benzerlik göstermektedir (Kırzioğlu, t.y.: 93, Res. 70). Örneklerde zemine ana motif olarak işlenen yıldız şeklindeki madalyon genel hatlarıyla aynıdır.

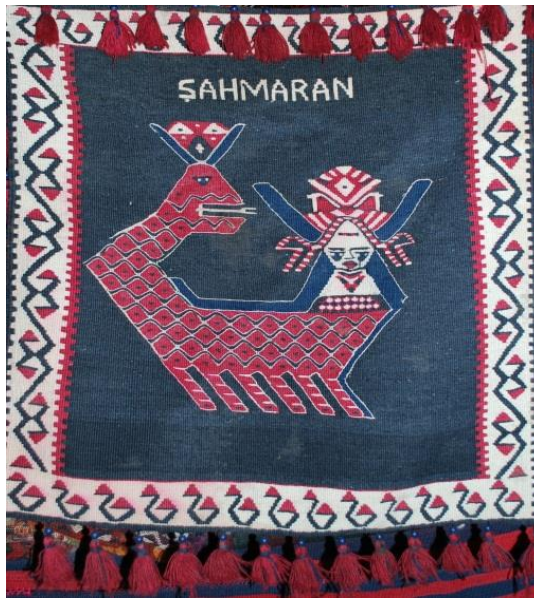
Resim 11. Yıldızlı Uşak Halısı, 17. Yüzyıl, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Yetkin, 1991, Lev. 51)

Yörenin halıları arasında çok sayıda göllü (madalyonlu) örneklerinin yanı sıra tek göllü (madalyonlu) olanları da mevcuttur. Böyle bir örneği gördüğümüz Örnek no: 3'teki halı ile Kayseri (Yahyalı) halısı benzerlik göstermektedir (Res. 12); (Deniz, 2000, 269, Res, 34). Her iki örnekte de zemin büyük bir göl (madalyon) ile dolgulanmıştır. Örnek, kompozisyon olarak Ağrı Doğubayazıt yöresine ait tek madalyonlu kartuşlu halıyla da benzerlik göstermektedir (Kırzioğlu, t.y., 53, Res. 59).

Resim 12. Taban Halısı, Yahyalı (Kayseri) XX. yy. ortaları , (Deniz, 2000: Res. 34)

Yörede duvar halısı olarak kullanılan örneklerde Şahmeran figürüne yer verilmiştir. Yılanların şahı, hükümdarı anlamına gelen Şahmeran, Anadolu ile Mezopotamya ve çevresinde anlatılan en ilgi çekici öykülerden biridir. Bu öykü sadece sözlü anlatımlarda kalmayıp, resim ve el sanatları ürünlerinde de çeşitli betimlemeler ile karşımıza çıkmaktadır. Bu tür tasvirlerin yer aldığı örnekler daha çok işlemlerde görülmektedir (Güzel ve Oskay, 2013: 559-564). Ancak az da olsa halı, kilim gibi dokumalarda da bu tür tasvirlerle karşılaşmaktadır. Van yöresinde Tunceli örneğine benzer kilim örnekleri bulunmaktadır (Res. 13).

Resim 13. Şahmeran figürlü kilim örneği, 81x 81 cm., Van (Merkez).

İncelenen örneklerde karşımıza çıkan ve daha çok dolgu motifi olarak isimlendirilen bereket, akrep, yıldız, yin-yang, göz/nazar, çengel, koç boynuzu gibi motifler Orta Asya ve Anadolu'nun bir çok yöresinde son derece yaygındır (Acar, 1975; Alantar, 2007; Erbek, 2002). Gerek yukarıdaki karşılaştırmalar ve gerekse motif benzerlikleri Anadolu'daki dokumalar arasında bir kültür birliğine işaret etmektedir.

Anadolu'da göçer kültürü ve onun üretimi olan dokumalar, yerel bir yaşam tarzının nadide örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi yaşam biçimlerinin birer yansıması olan dokumalar arasında halı örnekleri, gelenekselliği ortaya çıkarması açısından kayda değerdir. Günümüzün gelişmiş sanayi ortamında, geçmişle aramızda bir köprü ödevi gören bu eserler hemen hemen tükenme aşamasına gelmiştir. Yapımı neredeyse sona eren halı dokumaların derlenmesi, envanterlerinin hazırlanıp katalog haline getirilerek tanıtılması ve geleneksel kültürün günümüze taşınması için yeniden üretimine çaba harcanması oldukça önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Acar, B. (1975). *Kilim ve Düz Dokuma Yayımları*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Aksoy, E. (2011). Şavak Havlı ve Havsız Kirkitli Dokumaları, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alantar, H. (2007). *Motiflerin Dili*, İstanbul: Yorum Yayıncılık.
- Deniz, B. (1985). “Geçmişten Günümüze Halıcılık”, Türk Halı Sanatı I. Bilim, Birlik, Başarı, S.46, İzmir, 18-32.
- (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımları*, İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- (2015). “Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı: XIV-1, 79-103.
- Erbek, M, (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güzel, E. – Oskay, N. (2013). “Van’da “Şah- I Meran” Motifli Örnekler”, *VIII. Uluslar Arası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu Sanat Etkinlikleri*, Bakü –Azerbeycan, , 559-564.
- Kırzioğlu, N. (t.y.). Doğu Yöresi Halıları, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kutlu, M. M. (1987). *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:84.
- Yetkin, Ş. (1991). *Türk Halı Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.